

JESÚS, PAU, I ELS GRUPS JUEUS DE LA SEVA ÈPOCA Resposta a Karl-Wilhelm Niebuhr

Agustí BORRELL

Facultat de Teologia de Catalunya

En un passatge ben conegut de la Carta als Filipencs, l'apòstol Pau resumeix alhora la seva relació amb el fariseisme i la seva relació amb Jesús: «... en l'observança de la Llei, era fariseu; en el zel per la meua religió, perseguia l'Església, i en el compliment de la justícia que prescriu la Llei, era irrepreensible. Però aquestes coses que per a mi eren guanys, pel Crist les he considerades pèrdues» (Fl 3,5-7).

Jesús, Pau i els fariseus, i les relacions entre ells són el nostre centre d'atenció en aquesta trobada d'avui. El professor Karl-Wilhelm Niebuhr, gran especialista en el tema, ens acaba de situar amb competència i amb realisme davant la complexitat de la qüestió.

1. LES FONTS

Durant massa temps hem tingut una imatge ben definida i de fet estereotipada dels grups jueus de l'època del Nou Testament. Així, hem cregut saber qui eren, què pensaven i com vivien els fariseus, els adversaris emblemàtics de Jesús segons els evangelis. Més tard vam descobrir que potser el pensament dels fariseus i el de Jesús no eren tan llunyans, i que les polèmiques evangèliques, més que de la distància entre ells, eren reflex de la proximitat i, per tant, de la necessitat d'accentuar les diferències mútues.

De mica en mica ens hem fet conscients que el nostre coneixement del judaisme del segle I dC és limitat i parcial, al mateix temps que anem constatat la pluralitat de grups, de moviments i de tendències que existien en el seu

Sabem més, però sobretot sabem que sabem poc.

A hores d'ara hem sotmès a un examen crític i sistemàtic totes les fonts antigues referides a Jesús. Hem assumit que les més importants, els evangelis, no són escrits historiogràfics. És cert que segurament avui, després d'haver-los aplicat tots els escepticismes possibles, els tornem a mirar amb l'esperança que la imatge que ens ofereixen del Jesús històric no sigui del tot desenfocada. Els voluminosos estudis sobre el Jesús històric de James D. G. Dunn, de John Paul Meier, de Gerd Theissen, d'Armand Puig i de tants altres, depenen fonamentalment dels evangelis i d'una lectura relativament optimista de la seva fiabilitat històrica.

Doncs bé, el professor Niebuhr ens recorda encertadament que la qüestió encara és més complexa pel que fa als fariseus. Les fonts que en parlen són més allunyades i tant o més condicionades per simpaties o antipaties que en el cas de Jesús. Flavi Josep, el Nou Testament i la Mixnà tenen cada un d'ells un punt de vista molt particular sobre els fariseus. Per començar, tots escriuen més preocupats per la situació contemporània del redactor que no pas per la fidelitat històrica al passat.

De fet, resulta que els escrits de Pau són la font cronològicament més propera als fariseus, com també són, cal recordar-ho, els documents més propers a Jesús i, òbviament, a Pau mateix. Efectivament, una de les nostres fonts d'informació i la clau de comprensió del judaisme del segle I són les cartes paulines. Coneixem informacions sobre Jesús a través de Pau. Coneixem dades sobre el fariseisme a través de Pau.

És imprescindible començar fixant-nos en la qüestió de les fonts per a no perdre de vista les possibilitats i les limitacions del nostre accés al segle I i, en aquest cas, tant a Pau i a Jesús com als grups jueus de l'època. Si no comencem per les característiques de les fonts i no ens posem d'acord en el valor que els donem, el treball serà poc fructuós.

Òbviament, no és possible ara afrontar en detall la problemàtica de les fonts. Tan sols gos afegir una petita indicació. No caldria també considerar els anomenats Apòcrifs de l'Antic Testament? Alguns d'ells contenen sens dubte elements de teologia farisea i poden ajudar a completar la nostra limitada imatge dels fariseus i d'altres grups del judaisme anterior a l'any 70. És possible que un estudi més aprofundit d'aquests escrits, de vegades, certament, difícils de datar, ens porti més llum sobre les tendències presents a l'interior del judaisme.

2. L'ACTITUD EN RELACIÓ A LA TORÀ

Però, evidentment, amb totes les precaucions que calgui, podem i hem d'entrar en matèria. Fixant-nos, doncs, en el tema que ens ocupa, el professor Niebuhr ens fa evident que les fronteres no són tan estrictes. Pel que

podem saber, existien molts elements de contacte entre els diversos grups i persones del judaisme del segle I. Segurament hi havia coincidències i divergències entre Jesús, Pau i els fariseus, amb totes les combinacions possibles. Trobaríem coincidències entre els fariseus, entre Jesús i Pau, com també semblances entre Jesús i els fariseus (que no comparteix Pau) o, evidentment, punts d'acord entre Pau i Jesús que els aparten dels fariseus. Comptant igualment que a l'interior de cada grup el pluralisme també és un fet: què vol dir ser fariseu? Suposa formar part d'un grup tancat o simplement tenir simpatia per a l'ensenyament d'un determinat mestre de la Llei? Els graus de pertinença i d'identificació amb el fariseisme eren múltiples i variats.

El professor Niebuhr s'ha fixat sobretot en la relació amb la Torà, com a àmbit significatiu per a observar les posicions de Jesús, Pau i els fariseus. Tots tres coincideixen, certament, en la importància de la Torà com a guia per a la vida dels creients. Ara bé, cada un d'ells és «intèrpret de la Torà» i l'actualitza amb accents propis. Resulta suggerent la distinció entre un acostament halàquic i un acostament parenètic a la Torà. Així, els fariseus es mostren especialment preocupats per les normes de puresa ritual, aplicades a tots els àmbits de la vida quotidiana, sobretot pel que fa als aliments. Per la seva banda, Jesús duu a terme una recepció actualitzadora de la Torà, per a retrobar allò que realment importa: la voluntat de Déu que hi ha al darrere dels manaments concrets. Pel que fa a Pau, segons Niebuhr, la seva posició respecte a la Torà, i a altres qüestions, està molt marcada per la ubicació en la diàspora i per l'obertura als pagans, cosa que el distingiria de Jesús i dels fariseus.

Un dels factors més influents en la interpretació paulina de la Torà seria, doncs, la polèmica convivència entre jueus i no jueus a l'interior de les incipients comunitats cristianes. És cert que les circumstàncies socials i ambientals en les quals es troben condicionen fortament els punts d'interès i la mateixa interpretació de la Torà que fan, respectivament, els fariseus, Jesús i Pau. Aquest, a diferència de Jesús i dels fariseus, es mou en l'àmbit de la diàspora i en contacte directe i continuat amb els pagans. De la hipòtesi de Niebuhr es desprèn que les diferències entre Pau i Jesús en la interpretació de la Torà estan condicionades fortament per l'obertura de Pau als pagans. Si és així, es plantegen interrogants molt rellevants. El primer és quina fou realment l'actitud de Jesús envers els no jueus: va proposar o no una missió universalista? O almenys, hi ha en el seu ministeri les bases suficients per a justificar l'anunci de l'evangeli als no jueus que va emprendre Pau (i potser abans el grup dels hel·lenistes)? És potser un desenvolupament adaptat a la diàspora de l'acostament i l'acolliment de Jesús envers els pecadors?

En qualsevol cas, i retornant a la qüestió de l'actitud envers la Torà, la posició de cada un d'ells té motivacions profundes. Segurament que per als

fariseus la Torà s'ha d'interpretar des d'ella mateixa i des de la tradició dels mestres de la Llei, que han anat acumulant un corpus actualitzador de la Torà. Per a Jesús, la Torà s'interpreta en el context de la revelació de Déu i com a expressió de la seva voluntat sobre el poble d'Israel: fins i tot la validesa de les normes concretes s'ha de tornar a avaluar a la llum de la voluntat originària de Déu. En el cas de Pau, Crist i tot el que s'ha esdevingut en ell esdevé el criteri interpretatiu de la pròpia Torà i, en definitiva, de la voluntat de Déu. Pau no exclou la Torà, ni com a orientació pràctica de vida ni com a relat de la història de la salvació, però la rellegeix a partir de Crist. I segurament la seva experiència de Crist ressuscitat influeix més en la seva reinterpretació de la Torà que no pas les circumstàncies concretes en les quals es desenvolupa la seva missió.

Resulta certament il·luminadora la idea que l'acostament sapiencial i parenètic a la Torà per part de Jesús sigui el model inspirador o el punt de partença per a la interpretació paulina de la Torà. Pau se situa en la mateixa línia que Jesús. Tanmateix, semblaria que, en aquest sentit, Pau va molt més enllà que Jesús, i que precisament interpretant la Torà a partir de la mort i la resurrecció de Crist la considera superada en molts dels seus elements.

Formulant-ho d'una altra manera, podríem dir que tots ells busquen una actualització de la Torà, és a dir, com fer-la significativa per al present, si bé cada un amb plantejaments i amb resultats notablement diversos. Els fariseus se centren en la preocupació legalista per la puresa. Jesús aconsegueix l'actualització posant en el centre d'atenció la voluntat de Déu a la qual la Torà està subordinada i de la qual és expressió. Pau, per la seva banda, actualitza la Torà a partir del descobriment del paper de Crist mort i ressuscitat en la història de la revelació i de la salvació. Després de Crist, la Torà ha de ser interpretada d'una manera nova. Era preparació i promesa, «guia vers el Crist». Ara ha començat una nova etapa, en la qual el criteri decisiu per a discernir i posar en pràctica la voluntat de Déu ja no és la Torà, sinó la configuració amb Crist.

3. CONCLUSIÓ

L'exposició del professor Niebuhr ens ofereix una llum nova per a situar Jesús i Pau en el seu context jueu i, per tant, ens ajuda a conèixer-los una mica més. La posició que cada un d'ells pren respecte a la Torà és expressiva de les seves orientacions. Tanmateix, també s'obren nous interrogants, alguns de prou importants.

Hem de continuar avançant en l'estudi de les relacions entre Pau i els fariseus, tant des del punt de vista històric com teològic. Caldria discernir amb

cura quines són les línies de continuïtat i quines les de divergència entre el pensament fariseu i la teologia paulina. I és clar, ens convé segurament d'observar encara més la relació entre Pau i Jesús, una recerca que és en curs i a la qual aquest simposi també vol contribuir.

Agustí BORRELL I VIADER
Sant Miquel, 44
E - 08011 BADALONA (Barcelona)
E-mail: aborrell@teologia-catalunya.cat